

נודה הדהיבל

יו"ל ע"י בית המדרש הגדול "היכל אברהם צבי" נודה אחיעזר
 בנשיאות מרן הגה"צ רבי משה יעקב ווייס שליט"א גאב"ד נודה אחיעזר
 רח' נחשוני 3 נודה אחיעזר בני ברק

זמני כניסת ויציאת השבת

הדה"נ	מוצ"ש	ר"ת
7:22	8:26	8.56
7:07	8:24	8.59
ב"ב		ירושלים

עש"ק פרשת בהעלתך י"ג סיון תשס"ט, גליון מס' 6

נושא הלכתי בפרשת השבוע
 מתוך שיעוריו של הגאון רבי יצחק ישע"י ווייס שליט"א
 ראש ישיבת קוידינוב וראש בית ההוראה "נודה אחיעזר"

לע"נ א"מ מרת ריזל ב"ר יעקב יצחק ע"ה

ברכה על כיבוד אב ומורא

[במדבר יב, יד]: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאַבְיָה יִרְקָה יִרְקָה בְּפָנֶיךָ הֲלֹא תִכְלֹם שִׁבְעַת יָמִים וְגו'

מכמה טעמים: יש מהן מפני שאין בהם מעשה וכו', ואית
 בהו נמי משום דמחיל מרייהו ועקר ליה לעשה וכו'.
 ומנא לן דכל מצות עשה דאפשר למיעקרא, אע"ג דאכתי
 לא מתעקרא כמאן דמתעקרא דמיא, דתנן בפ' אלו נערות
 [כתובות מ, א] וליתי עשה ולידחי לא תעשה, אמר ליה היכא
 אמרינן אתי עשה ודחי לא תעשה, כגון מילה בצרעת אי
 נמי סדין בציצית, דלא אפשר דלא לקיומי לעשה, אבל הכא
 אי אמרה לא בעינא ליה מי איתיה לעשה כלל, אלמא כיון
 דאפשר למיעקריה לעשה, אע"ג דאכתי לא איתעקר הוה
 ליה כמאן דליתיה,.... וגמרינן מינה למורא וכבוד אב ואם
 ועמידה מפני רבו, הואיל ואפשר למיעקרא להאי עשה
 דידהו, דהרב שמחל על כבודו כבודו מחול, חשבי ליה
 כמאן דליתיה, ולא מברכינן עליה, והוא הדין לשאר
 מצות דמיינן להו,.... ע"כ תשובת הר"י יוסף בן פלאט.

הכללים בעניין הברכות אינם מספקים

בתשובות הרשב"א [א, יח] הובא קיצור התשובה זו, שאין
 עניין הברכות תלוי בטעם אחד, אלא כמה סיבות יש
 הגורמים שלא יברך על עשיית מצוה. ואחת מהם דכל
 מצוה שאפשר למיעקרא, אע"ג דהשתא לא מיעקרא, כמאן
 דמיעקרא דמיא. וגמרינן מינה למורא וכבוד אב ואם
 ועמידה מפני רבו, הואיל ואפשר למיעקריה להאי עשה
 דידהו שהרב שמחל על כבודו כבודו מחול. – על כן
 מובאים הדברים אצל הרבה מהאחרונים בשם הרשב"א.

כללים לאילו מהמצוות תוקנה ברכה
 לא תיקנו חז"ל לברך ברכה לפני קיום מצות כיבוד אב ואב.
 והאריכו הראשונים והאחרונים למצוא טעמים לכך. ראשון
 המדברים בזה הוא הר"ר יוסף אבן פלאט, בתשובתו
 שנדפסה לראשונה באריכות בספר אבודרהם [שער ג', ברכת
 המצוות ומשפטיהם], ולאחרונה נדפסה בשלימות בספרן של
 ראשונים [החל מעמ' 199], ששאל אותו הר"ר אברהם בר'
 יצחק אב בית דין [הוא המכונה הראב"י אב"ד, בעל ספר האשכול]
 שימסור לו מפתח, מתי מברך על עשיית מצוה, ומתי לא.
 כגון מי שעומד בפני רבו שהיא מצות עשה [ויקרא יט, לה]
 מפני שיבה תקום, אם צריך לברך או לא. ומי שנותן צדקה
 לעני שנ' [דברים טו, ח] פתוח תפתח. נתן נתן, והמלוה כספו
 לעני. והלואה חסד לעשיר. והבאת שלום. ומורא וכבוד אב
 ואם. המוכיח חברו. כללו של דבר מכל אותן מצות עשה
 שמנאן בעל הלכות גדולות [בהקדמתו], מפני מה מברכין על
 מקצת כגון סוכה ולולב שופר וציצית והדומה להן. ומקצתן
 אין מברכין עליהן.

על כיבוד אב אין מברכין משום שאפשר לעוקרה

והשיב הר"י אבן פלאט, דהני מצות עשה דלא מברכינן
 עליהו לא תליין בחד טעמא בלחוד, אלא כמה טעמי אית
 בהו... ועמידה מפני הרב ומורא. וכבוד אב ואם. ונתנית
 צדקה לעני. והלואת אביון וכו', אלו כלן אין מברכין עליהן

וצונו ולא גויים. וכעין סברה זו מצינו לרבינו בחיי [במדבר טו, לח]: וחכמי האמת ז"ל תקנו לנו נוסח הברכות למצות המקובלות ולא תקנו למצות המושכלות, לפי שהמקובלות הן הן עקר הקדושה, ועליהן אנו נקראים קדושים, על כן תקנו בהם ברכה לומר "אשר קדשנו במצוותיו וצונו".

והסביר סברה זו בערוך השולחן [י"ד רמ, ד] נראה דכיון דכל אום ולשון עושים אותם, נהי שעושים מפני השכל, מ"מ כיון שבעשייה שוים הם, וההפרש הוא רק במחשבה שבלב, שאלו עושים מפני ציוי הקב"ה ואלו מפני השכל, לא תקנו ברכה על זה שיאמרו אשר קדשנו במצוותיו וצונו וכו'. [ולא הזכיר את קודמיו בזה].

אלא שעדיין צריך ביאור, דאדרבה היה לחז"ל לתקן ברכה, כדי שנראה לכל שאנו מקיימים מצוה זו רק מפני ציווי הבורא, ולא כהאומות שמקיימין מצוה זו מחמת השכל.

שמירת חוקים מפני הציווי והמוסריים מפני השכל

ונראה לבאר דברי הבנימין זאב, על דרך שביאר בספר הנפלא לבני בנימן, מהגאון רבי אברהם שמואל זצ"ל אחי המהרי"ל דיסקין, שנותן טעם נחמד מדוע לא תיקנו ברכה על מצות כיבוד אב, וכן על שאר מצוות שבין אדם לחבירו, על פי מה שכתב הרמב"ם [שמונה פרקים, ו] שאע"פ שאמרו חז"ל [ספרא קדושים, י]: "רבן שמעון בן גמליאל אומר, לא יאמר אדם אי אפשי לאכול בשר בחלב, אי אפשי ללבוש שעטנז, אלא אפשי, ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי". כלומר, שהמתאווה לעבירות ומשתוקק להן, ומתגבר על תאוותו, נחשב יותר טוב ויותר שלם מאשר לא יתאווה להן, ושכרו יותר גדול, זה נאמר רק ב'מצוות השמעיות', שאלמלא התורה לא היו רעות כלל, ולפיכך אמרו שצריך האדם להניח נפשו על אהבתם, ולא ימנעו מעשותם אלא ציווי התורה. אבל המעשים המפורסמים אצל בני האדם כולם שהם רעות, כשפיכות דמים, וגניבה, וגזל, והונאה, ולזול הורים, וכיוצא באלה. והן המצוות אשר יאמרו עליהן החכמים: "דברים שאלמלי לא נכתבו ראויים היו לכותבן", ויקראו 'המצוות השכליות', אין ספק כי הנפש אשר תתאווה לדבר מהם ותשתוקק אליו, היא נפש חסירה, כי הנפש המעולה לא תתאווה לדבר מאלה הרעות כלל, ולא תצטער בהימנעה מהן.

קיום מצוות שבין אדם לחברו מצד טבעו

וכמו כן נראה שרצון התורה הוא שירגיל האדם את עצמו, שכל המצוות שבין אדם לחברו לא ירצה לעבור עליהם מצד טבעו, והוא שיחשוק רק בצדק ובמישרים, וישנא את העוול והשקר והרמיה מצד טבעו. וכמו שמפורש בצדקה נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתן לו. וכן כתב הרמב"ן

הקושי בהסבר שמצוה שניתן לעוקרה אינה כמצוה

בקצות החושן [צז, א] הקשה על הסבר הרשב"א הנ"ל [משמיה דהר"י אבן פלאט] דמורא וכיבוד אב ועמידה בפני רבו, כיון דאפשר למיעקר להאי עשה דידהו, שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול [קידושין לב, א], אין מברכין. והקשה הקצוה"ח א"כ הא דתניא פרק אלו מציאות [לב, א] יכול אמר לו אביו היטמא או שאמר לו אל תחזיר יכול ישמע לו, תלמוד לומר [ויקרא יט, ג] איש אמו ואביו תראו ואת שבתותי כו' כלכם חייבין בכבודי. ולמה לי קרא תיפוק ליה דאין עשה דכיבוד אב דחי לא תעשה כיון דמצי מיעקרא, וכמו שהוכיח הר"י א"פ מהגמ' בכתובות [מ, א] דכיון דאי אמרה לא בעינא מי איתא לעשה, לא חשיב לעשה לדחות לא תעשה, וא"כ כיבוד אב נמי לא דחי לאו. – וראה להלן מ"ש ליישב קושי' זו.

הבדל בין דחיית ל"ת לחיוב ברכה

גם בשו"ת מהרי"ט [ב י"ד מז] דחה הסבר זה דכיון שיכול האב למחול אין מברכים, כדמוכח מהאדאין מצות ולו תהיה לאשה דוחה לא תעשה. דעד כאן לא אמרו אלא לענין הא דאמרינן דאתי עשה ודחי את לא תעשה, ממילה בצרעת, דלא מצינן למילף מינה אלא כיוצא בה, דלא אפשר למעקרא אבל הני דאפשר למעקרינהו, כגון אם אמרה איהי לא בעינא, לא אלימא עשה למיעקר לא תעשה, ולא דמיא למילה שלא הותר מכללא בשום ענין. אבל לענין ברוכי, כי איתיה השתא לעשה אמאי לא מברכין, אע"ג דאפשר למעקרינהו כיון דהשתא מיהת חייב לקיימן מצוה היא ומברכין עלה.

גם הראב"ד [בעל ההשגות, חתן הראב"י אב"ד מקבל התשובה, בהשגותיו על תשובת הר"י א"פ הנ"ל, שנדפסו באבודרהם] תמה: אמר אברהם, אפשר שהטעם ראוי לסמוך עליו, אבל הראיה אינה כלום, אטו באשה הראויה לקיימה מי ליתיה לעשה, ואע"ג דמצי איהי למיעקריה.

אין מברכין על מצוות שגם האומות עושין

ובשו"ת בנימין זאב [קסט, ב] נתן טעם שאין אנו מברכין על מ"ע דכבוד אב ואם ואהידור זקן, ועל כמה מ"ע דאנן עבדינן, הטעם הוא דאין מברכין אלא על מצות שאנו מקודשין מן האומות, שאין האומות עושין אותם כלל, אבל במצות שאפילו האומות עושין אותן לפעמים, לא מברכין. כי בהן אין אנו מקודשין מהן, כי לפעמים עושין אותם כמונו, כגון כבוד אב ואם והדור לזקן וכדומה.

וכבר כתב כעין זה הרוקח [שסו]: כל המצות שהן חקות וגזירה צריך לברך... אבל כל דבר שגם בני נח הוזהרו עליו, כגון גזל גניבה וחמס והוענשו... אין צריך לברך, שהברכה

ואנחנו רואים כי מצוות הכיבוד והמורא ניתנו על ההכנעה, והיא ההנאה השניה אשר אמרנו. וזהו עיקר מצות כיבוד, כמבואר ברמב"ם ובהרבה מקומות בש"ס.

ולפי זה אין כל מקום לברך על מצות הכיבוד, דאם נדייק בלשון הברכה הרי הוא אומר בפירוש שאינו מכבד את אביו כלל, ורק בעל כרחו ובאונס גדול הוא עושה עשיה זו, מחמת שנצטוו מפי התורה הקדושה לעשות מה שאביו מבקש. אבל לולי היתה זו מצוה לא היה עושה זאת כלל. ואם כן הרי על ידי הברכה הוא מחלל כבוד אביו. אבל כשעושה לכבוד אביו בלא ברכה, כשמכבדו וירא מלפניו נראה לעין כי הוא נכנע תחת אביו ממש. ואין הרגש שעושה זה מפי התורה והמצוה. ובזה מכובד אביו ומוראו עליו. וזה הסבר אמיתי למניעת תיקון הברכה למצוות אלו.

הברכה נתקנה שעשיית המצוה תקדש הגוף

ולפי הסברו הנפלא, יש ליתן טעם למה שהבאנו לעיל מהרבינו בחיי, שחכמי האמת ז"ל תקנו לנו נוסח הברכות למצוות המקובלות ולא תקנו למצוות המושכלות, לפי שהמקובלות הן הן עקר הקדושה, ועליהן אנו נקראים קדושים, על כן תקנו בהם ברכה לומר "אשר קדשנו במצוותיו וצונו". כי המצוות המקובלות, אכן נועדו לקדש את גופנו בעשייתם, ולכן מכריז שעושה אותם משום ציווי הבורא, ובזה הוא מקדש גופו ונשמתו, מה שאין כן במצוות המושכלות, הרי רצון הבורא שיעשה אותן דווקא מחמת טבעו ומידותיו, ואדרבה אין לומר עליהם קדשנו במצוותיו וציונו. שהרי רצון הבורא להפך שנקדש אנו תחילה את גופנו ונשיג בשכלנו קיום מצוות אלו ונעשה אותם.

ונראה להכניס הסבר אמיתי זה גם לדברי הבנימן זאב הנ"ל: דאין מברכין אלא על מצות שאנו מקודשין מן האומות, שאין האומות עושין אותם כלל. אבל במצות שאפילו האומות עושין אותן לפעמים, לא מברכין, כי בהן אין אנו מקודשין מהן, כי לפעמים עושין אותם כמונו, כגון כבוד אב ואם והדור לזקן וכדומה. – כוונתו שהמצוות המקובלות, מקדשין את גופנו, בבחינה שאין כדוגמתה בין האומות, שהרי אין מקיימין אותם, לכך שייך לומר קדשנו במצוותיו. אבל המצוות המושכלות, שהינם עניין של טבע הגוף, כי בהם אין המצוות גורמות שנהיה מקודשין, אלא זיכך גופינו והשכלת שכלנו גורמים לנו לעשותם. ודבר זה אף אצל חסידי האומות יכול להיות ללא שנצטוו על כך. לכן אי אפשר לומר על מצוות אלה 'קידשנו במצוותיו'.

קושיית תוס' דמסברא אין כיבוד אב דוחה שבת

בתוס' יבמות [ה, ב] הקשו למה לי קרא בכבוד אב ואם דלא דחי שבת, דבלאו קרא נמי לא דחי, שהוא ואביו מוזהרין

[שמות יב, כא]: אנשי אמת שונאי בצע, שהם אוהבים האמת ושונאים העושק, וכי יראו עושק וחמס אין דעתם סובלת אותו, אבל כל חפצם להציל גזול מיד עושק מחמת טבעם.

הברכה לאות שמקיים רק מפני רצון הבורא

והנה כל מה שתקנו חז"ל ברכות המצוות הוא על דרך שאמר שלמה [משלי ג, ו] בכל דרכיו דעהו, וכל מעשיך יהיו לשם שמים [אבות ב, יב]. וכל המשתף שם שמים בצערו כופלין לו פרנסתו, ופירש רש"י שמברך על הרעה דיין האמת. כלומר שעל ידי הברכה מראה שעושה מעשיו רק מפני רצון הבורא. וזה הטעם שלא תיקנו ברכה על מצוות שבין אדם לחבירו, כי באמת רצון הבורא הוא שכל המצוות האלה יעשה האדם אף בלי כוונת המצוה, אלא בגלל טבעו ומידותיו.

בחנוני נא בצדקה שיתן בגלל טבעו ולא מחמת ציווי

וראיה לזה יש ממצוות הצדקה, אשר בה לבדה הותר לנו לקיימה שלא לשם מצוה, כמו שאמרו [פסחים ה, א] האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני או שאחיה בן העולם הבא הרי זה צדיק גמור. ובמצוות הצדקה מותר לנסות, כדאיתא [תענית ט, א] אשכחיה רבי יוחנן לינוקא דריש לקיש, אמר ליה אימא לי פסוקיך, אמר ליה, עשר תעשר. אמר ליה, ומאי עשר תעשר. אמר ליה, עשר בשביל שתתעשר. אמר ליה, מנא לך. אמר ליה, זיל נסי. אמר ליה, ומי שרי לנסויה להקדוש ברוך הוא, והכתיב [דברים ו, ג] לא תנסו את ה'. אמר ליה, הכי אמר רבי הושעיא, חוץ מזו, שנאמר [מלאכי ג, י] הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי, ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארבות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די. וטעם הדבר נראה שכשבוחן הדבר עושה צדקה מחמת טבעו, וזו עיקר תכלית המצוה.

הברכה פוגעת בקיום המצוה מחמת טבעו

והנה אם האדם מברך אשר קדשנו במצוותיו וציונו, הרי אומר כמעט בפירוש שאם לא היה מצווה, לא היה עושה את הפעולה הזאת. וזה הרי היפך רצון התורה, שביארנו שצריך שירצה האדם לעשות כן בגלל מידותיו ותכונת נפשו. לכן לא נתקנה ברכה על המצוות שבין אדם לחבירו.

כיבוד אב מחמת ציווי הבורא אינו כיבוד

כשנתבונן במצות כיבוד אב, שעושה הבן לאביו שירות וממלא רצונו, נראה שעל ידי קיומה יש לאב שני הנאות, האחת הנאת השימוש עצמו, שנהנה מהמאכל שהגיש לו או הפעולה שנעשית לו. והשנית ההנאה שיש לו מהכיבוד שבנו נכנע לו כעבד ועושה כל מה שמבקש ממנו, והוא מושל בו. על דרך נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני.

אם יאמר דמחלל השבת כי כן רצון התורה שיכבד אביו תחילה, אם כן כבר ביטל הכיבוד אב ממילא, וכנ"ל שמאחר שאינו עושה לכבוד האב אלא באונס מחמת ציווי התורה, אין זה כיבוד. אלא על כרחך יאמר שעושה לא מחמת ציווי הבורא אלא רק כיון שאביו מצווהו, ורוצה לכבדו, אם כן שפיר קשה מדוע הוצרך לימוד מפסוק דאין כיבוד אב דוחה, ולא למדים מהסברה של אתה ואביך חייבים בכבוד המקום ובכבוד השבת.

הסבר חדש בטעם של אפשר לעקור העשה

והשתא נראה להסביר גם את טעמו של הר"י אבן פלאט, באופן שלא יקשו עליו שלשת הקושיות העצמות שהבאנו לעיל. שכוונת דבריו היא שרצה להוכיח שמכיון שאם היה הדין שאב שמחל אין כבודו מחול, ומחוייבים לכבד האב אף בעל כרחו, למרות שאז לכאורה מה כבוד יש לאב בדבר. א"כ הרי חדלה מצוה זו מלהיות מן המצוות השכליות, והוא גזרת מלך בלבד וחוקו לבד, ללא כל הסבר לזה. שהרי מה כבוד נחשב למי שעושים לו נגד רצונו. וזו שהוכיח הר"י פלאט שבאומר האב לא בעינא אכן אין שום מצוה בדבר כמו שאמרו באונס, וחשבי ליה כמאן דליתיה, כלשונו בתשובתו [אלא שנשמטה בקיצור התשובה שברשב"א], לכיבוד זה. ואם כן הוא מצוה שכלית שכאמור בדברי ב'לבני בנימין' אין לברך עליה כדי שלא לבטל את מהות קיום המצוה. ואינה מהמצוות המקובלות והחקים, ששפיר יכולים לברך עליהם.

אבל לא בא הר"י אבן פלאט לומר שכיון שיכול האב לוותר אין כאן כלל עשה, כי הרי גם באונס הנושא ודאי מקיים העשה, וכטענת הראב"ד. וממילא ברור שאין מקום להקשות דלמה לי קרא שאינו דוחה לא תעשה, כי הרי כל זמן שאביו מצווהו עדיין מקיים העשה, ואמאי לא ידחה. ורק באונס מלמדים אותה לומר לא בעינא, ואז שפיר אין נדחה הל"ת, כמו שפירש רש"י שם, וכדכתב המהר"י"ט. ומיושבת גם קושיית המהר"י"ט דלמה לא יברך כשכן מקיים מצוה. דלא אפשרות העקירה מבטלת הברכה, אלא אפשרות הדחיה מלמדת אותנו, שזו מהמצוות השכליות, וממילא אין לברך עליה, ודו"ק.

על השבת, כדאמר בפ"ק דקידושין [לא, א] גבי אביו אומר השקני ואמו אמרה השקני הנח כיבוד אמך ועשה כבוד אביך, שאתה ואמך חייבין בכבוד אביך. וכמו כן אביך אומר השקני ומצוה לעשות הנח כבוד אביך ועשה מצוה שאתה ואביך חייבין לעשות מצוה.

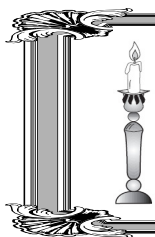
פליאה עצומה על קושית התוס'

והקשה בספר הנפלא לבני בנימין הנ"ל, דלכאורה אין כלל התחלת קושי' מהדין שכיבוד אב גובר על כיבוד אם, ואין לזה דמיון לזה. דהרי בדחיית שבת על ידי מצוות כיבוד אב אין הנידון כלל אם להניח כבוד המקום עבור כבוד האב חלילה, אלא הספק הוא על כוונת התורה עצמה, דכיון שהתורה ציוותה על כיבוד אב, וציוותה גם על שמירת שבת. כשמצווהו האב לבשל לו בשבת, ושתי המצוות סותרות זו את זו, אין אנו יודעים כעת מה רצון התורה, כי מסופקים אנו שמא ציווי התורה של כיבוד האב גובר, או שמא ציווי התורה של שמירת שבת גובר. אבל גבי אביו אומר השקני מים ואמו אומרת השקני מים, הרי ידוע לנו רצון האב בבירור, שרצונו שיעשה לכבודו ויעדיפו על רצון וכיבוד האם. ועל זה שייך ללמוד מסברא, שיניח כבוד אמו ויעשה כבוד אביו, שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך.

וגם על מה שאמרו כיבוד אב ומצוה לעשות, מצוה קודמת, נמי לא קשה, שמדובר בקיום מצוות עשה אחרת כנגד קיום מצוות עשה של כיבוד אב, א"כ מאי אולמיה דהאי מצוות עשה מהאי עשה, ויכול לכאורה להעדיף אחת על חברתה. וכיון שכבר אין לנו קפידי לקיים דווקא מצוות הכיבוד, ממילא ידעינן מסברא דהנח כבוד אביך ועסוק בכבוד המקום, שאתה ואביך חייבין בכבוד המקום. אבל כיבוד אב נגד לא תעשה, אי אמרינן דעשה דחי לא תעשה, הרי רצון התורה הוא דווקא שיקיים כיבוד אב. ומאי קושיא שיעשה הלאו כיון שהאב עצמו מחוייב בכבוד המקום.

כיבוד אב מחמת ציווי הבורא אינו יכול לדחות

אבל לפי מה שהסביר הלבני בנימין את עניין כיבוד אב, שכל המצוה והכיבוד הוא רק אם עושה כן בגלל כבוד האב, ואילו עושה רק מחמת מצוות התורה אין זה כלל כבוד להאב, מובנת היטב קושיית התוס', דשפיר הקשו דמצד הסברא אי אפשר שיהיה כיבוד אב דוחה שבת, דממה נפשך

לע"נ אמי מורתי הרבנית הצדקנית
מרת ריזל זי"ע
בת הגה"ה רבי יעקב יצחק זי"ע
נלב"ע ט"ז בסיון תשל"ז לפ"ק

